

ТИПИ НАРОДНИХ СОРОЧОК ГЕТЬМАНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ЛІВОБЕРЕЖЖЯ (із фондової збірки Музею народної архітектури та побуту НАН України)

Галина ШАФРАНЬКА

Збираючи польові матеріали, досліджуючи музейні колекції сорочок, а також вивчаючи різні літературні джерела, ми помічаємо, на перший погляд, парадоксальне явище. З одного боку, розмаїття і несхожість сорочок між собою, а з другого — своєрідний консерватизм, майже цілковита незмінність у крої й оздобленні, притаманні даній місцевості і часові.

Щодо місцевих типів сорочок, то на наших історичних землях їх зафіксовано більш ніж півсотні. А щодо узорів, то їх важко порахувати навіть у межах одного населеного пункту. Неможливо точно систематизувати, узагальнити їх назви, адже вони були різними в різних місцевостях.

Відмінності в культурі, одязі і, зокрема, у крої та вишивці сорочок пов'язані, передусім, з історико-географічними регіонами. Це віддавна зауважили дослідники-народознавці. Письменник і етнограф Яків Головацький у своїх нотатках під час подорожі по Карпатах у 1841 році писав: "Як тільки змінюється географічне положення, змінюються і звичаї, одяг та мова".

Природними перешкодами між окремими родами, племенами, групами, народами були великі річки та гірські хребти, непрохідні болота та лісові масиви. В основному ці природні рубежі пізніше визначали і державні кордони. Україні таких меж не бракувало. Саме вони зумовили формування основних етнічних груп на її нинішній території та їхню мовно-культурну своєрідність. Це добре видно за особливостями звичаїв та обрядів окремих етнорегіонів, пам'яток народного побуту, а особливо за типами народного вбрання.

Дніпро розділяє широким водним кордоном усю Україну на дві частини: Правобережну і Лівобережну. І це не просто фізико-географічне розмежування. Впродовж віків нашу Вітчизну по цій межі розтинали навпіл сусідні держави — і з заходу, і зі сходу.

У різні історичні епохи землі України по правий берег Дніпра приваблювали до себе

Польщу, Литву, Угорщину, Чехію, Австрію, Румунію, Молдову. Лівобережжя понад три століття входило як окремий "Юго-західний край", або Малоросія, до складу Російської імперії. У другій половині XVII—XVIII ст. Лівобережна Україна була відносно самостійною. Під назвою Гетьманщини вона об'єднувала нинішні Чернігівську, Сумську, Полтавську області та лівобережні райони Київщини.

Таке державно-національне розмежування впродовж століть не могло не позначитися не тільки на соціально-політичному житті, а й на матеріальній культурі мешканців цих територій, не відбитися у їхній мові і звичаях. І чи не найбільш помітні такі відмінності в одязі.

Правобережний тип сорочки відрізнявся від лівобережного як кроєм, так і оздобленням. Здається, саме в часи Гетьманщини чітко вимальовується стиль і колористика українського народного вбрання і, зокрема, образ сорочки такої, якою ми її знаємо сьогодні.

Найдавніші з українських сорочок, що дійшли до нас, датуються останньою чвертю XIX ст. Та й таких — одиниці. Адже тканина найуразливіша до згубної дії часу. Та крій, шви, узор, композиція і кольори залишалися архаїчними і традиційними у кожному етнорегіоні до середини XX ст. Це ті конструктивні деталі й вузли, які творять образ і стиль, завдяки яким розрізняються локальні типи.

Під кінець XVIII ст. Чернігівська губернія об'єднувала в своїх адміністративних межах, крім сучасної Чернігівської області, на півночі ще й Стародубський і Глинський повіти (нині територія Росії), на північному сході — сучасні Конотопський, Кролевецький, Глухівський райони, Середино-Будський і Шосткинський повіти (нині Сумська область), а на півдні — сучасну Броварщину Київської області, а також Дарницю і такі колишні села, що стали тепер столичними мікрорайонами, як Позняки, Осокорки, Троєщина.

У даній статті на основі фондової збірки спробуємо, з одного боку простежити спільні

ознаки народних сорочок, що побутували на козацьких землях Лівобережної України, а з другого — конкретизувати, тобто точніше визначити їх відмінності в конкретних місцевостях, виходячи не з сучасних адміністративно-територіальних структур, а з колишнього поділу на землі й повіти, де формувалися ці типи.

У переважній більшості сорочки лівобережного типу додільні, іноді — до підточки. Шиті у три пілки шириною до 50 см, часом — у дві шириною 70 см. З порівняно глибоким неоздобленим пазушним розрізом посередині, з круглим викотом довкола шиї, густо призбираним через чисницю під вузеньку обшивку. З довгим рукавом до обшивки або вузенької чохолки, який майже повсюдно пришивався призбореними пухликами (колодочками) до уставки. Але в північних районах уставки іноді й підкрюювалися, тобто імітувалися, були цільнокроєними, а не відрізними. Поділki в сорочках широкі, прегарно оздоблені, часто зубцьовані, що свідчить про звичай виставляти їх краєчок з-під поясного одягу — раніше плахти, запаски, а потім рясної спідниці.

Виконання (і пошив, і оздоблення) бездоганно акуратне, шляхетне. Цьому надавалося великого значення, не менше, аніж самій вишивці. Тому часто на деяких сорочках не можна відразу розпізнати лице й виворіт. І тоді доводиться шукати зшивний пруг. Це спільна ознака сорочок усього Лівобережного Подніпров'я.

Усі деталі красномовно підказують нам, що це саме такі сорочки, які позичала кума з народної пісні:

*З широкими рукавами,
З вишитими подолами.*

Та оздоблення сорочок Лівобережжя помітно відрізняється. І якщо Полтавщина, за образним висловом Миколи Гоголя, — це найзапашніша квітка України, то про Чернігівщину ми можемо сказати, що це її посестра, така ж яскрава, розмаїта та вишукана.

Згідно наших спостережень, тут вимальовується щонайменше дванадцять-тринадцять типів сорочок. Спробуємо їх описати.

На центральній і південній Чернігівщині найбільш поширеними були сорочки, у яких по рукаву вишивався вертикальний візерунок, відомий майстриням як "хміль" або "чернігівська берізка". Це в'юнка гілка через усю довжину рукава у три, п'ять, а то й сім рядів.

Вона могла бути плавною, округлою, а іноді ламаною, і тоді її так і називали — "ламана гілка". Такого типу фітоморфні узори шилися переважно білим по білому технікою лічильної (рахункової) гладі. Плічка розшивалися густим геометричним орнаментом "у клинці" або "сливки", широка смуга якого обрамлювалася, як картина, вузенькою рівною стрічкою вниз і вгору композиції. Такі техніки вишивання, як настил і виколювання, часто поєднувалися. **НД — 14753** (Київська обл., Броварський р-н, с. Княжичі): тут і далі див. ілюстрації на кольоровій вклейці).

Ні з якими іншими не сплутати чернігівські сорочки з густими смугами (строками) рослинного або геометрично-рослинного орнаменту, розташованими упоперек рукава двома-трьома паралельними рядами: перша смуга пролягала по низу плічка, друга — вгорі густо призбираної голівки рукава, третя — по його середині. Між другою і третьою смугами орнаменту часто робили ще одну, але вже не вишивану, а мережану. Особливо гарними є рукави, на яких усі "строки" стилістично гармонують між собою. Їх тут називали "циганками", можливо тому, що домінуючим у них був чорний колір з незначними вкрапленнями червоного. Та й широкий рукав у півтори пілки надавав їм "циганського" вигляду. Цей тип сорочок оздоблювався переважно червоно-чорною хрестиковою вишивкою.

О — 7005 (Чернігівська обл., Городнянський р-н, с. Макишин). Різновидом вищеписаних були сорочки, вишиті ніби навиворіт — чорним хрестиком суцільно зашивалося тло, а на ньому вибілювався, ніби проявлявся, як на негативі фотоплівки, і сам візерунок. Іноді, щоб контрастніше відтінити основний мотив, його контур обшивався червоною штапівкою.

О — 4331 (Київська обл., Броварський р-н, с. Калита). Доволі поширеним був тип із густим зірковим мотивом, яким на дві третини зашивався рукав і уставка технікою прямої або косої лічильної гладі червоно-чорними нитками.

О — 2158 (Чернігівська обл., Бобровицький р-н, с. Нова Басань). Суто чернігівського колориту надавали сорочкам так звані мережки-"обманки". Це, власне, і не мережки, а їх цікава імітація, яка творилася вишивальним стібком "хрестик". Таку техніку ще інакше називали розкидним хрестиком, бо він шився

чорною заповолочню врозкидку по білому полю орнаментальної смуги, створюючи ілюзію мережаної дірчастості, ажурю. І хоч сама мережка-“обманка” побутувала на всій Наддніпрянщині, та в геометричних орнаментах на сорочці її зустрічаємо як звичне явище тільки на Чернігівщині. **О — 6090** (Чернігівська область, Срібнянський р-н, с. Дейманівка)

Вдавалися майстрині і до обманного вирізування.

О — 2616 (Чернігівська обл., Чернігівський р-н, с. Слабин). Та чим далі на північ Чернігівщини, тим виразнішими стають поліські прикмети в оздобленні сорочки. Так, уже в Чернігівському й Ріпкинському районах зустрічаємо сорочки з дивовижно оригінальним, ніби безсистемним, проте чітко геометричним мотивом, який тут називається “мороз”.

О — 798 (Чернігівська обл., Новгород-Сіверський р-н, с. Мамакине). І вже зовсім поліські сорочки в Новгород-Сіверському й Семенівському районах. Такого колориту їм надає кожна деталь: довжина — до п'ят, велика ластка під пахвою, кольори — червоний з білим. Та особливо характерні в них так звані “чернігівські розшивки”. Це вертикальні смужки мережки висотою 15–17 см, якими з'єднувалися внизу, в подолі, три пілки полотна, а вже вище вони зшивалися звичайним пруговим швом.

Ці мережки дуже декоративні. Трапляються випадки, коли полик з'єднувався із задньою пілкою звичайним пришивним швом, а вздовж нього поруч вишивалася настилом вузька смужка геометричного орнаменту, тобто традиційна розшивка імітувалася. Те ж саме і в подолі.

Північночернігівські сорочки дуже колоритні, серед них можна розрізнити 2–3 типи, зокрема червоні (**О — 7118** (Новгород-Сіверський р-н, с. Бирине) і білі з червоною розшивкою (**О — 3829** (Новгород-Сіверський р-н, с. Горки)

Зустрічаються і ткані рукави з давніми геометричними орнаментами. **О — 7006** (Чернігівська обл., Городнянський р-н, с. Макишин)

Рукави цільнокроєні. На плічку — дві поперечні середньо-широкі смуги великих розет, розмежовані червоними ромбічними фігурами, верхній і нижній кути яких перекрива-

ються чорними трикутниками. На рукаві низу й догори — вертикальні ряди високих “дерев”, поміж якими ритмічно закомпоновані “вазони”. Колір — червоно-чорний.

Геометричні мотиви орнаменту і техніка оздоблення (ткання) свідчать про давній тип сорочки. Та, на превеликий жаль, у якийсь період (імовірно, це 30–50 рр. ХХ ст., коли з'явилася мода на коротке вбрання), ця сорочка була безжально і бездумно вкорочена, про що свідчить машинна підрубка. І замість розкішно-широкої лиштви, вишитої чи мережаної, як це робилося раніше, в поділках з'явилася манносіньке, плетене гачком круживце з зубчиками, яке аж ніяк не гармоніє з рукавом, а тільки контрастно підкреслює скудоту нової моди і велич архаїки.

О — 7119 (Чернігівська обл., Новгород-Сіверський р-н, с. Мамакине). Це один, значно пізніший вид сорочок був досить поширений з другої половини ХІХ ст. на Чернігівщині, втім, як і у інших місцевостях. Це примітивні натуралістично-рослинні узори, вишиті хрестиком. Цей вид оздоблення відомий як брокарівський.

Брокарівський тип демонструє тільки хрестикову техніку вишивання. Сьогодні усталилася думка, що це, мовляв, найпростіший спосіб шиття. З такою думкою не можна погодитися, адже хрестик належить до трудомістких рахункових швів, і найменша похибка, хоч на одну ниточку вгору чи вбік, зведе нанівець усю роботу. Він нічим не простіший і не легший від інших лічильних технік. Навпаки, якщо це поліхромний орнамент, то хрестикова техніка дає можливість глибше і краще відтінити окремі його елементи. Єдиною важливою умовою, як і в будь-якій роботі, є чистота й охайність вишивання, культура виконання, а головне — художній смак майстрині при виборі орнаменту і кольорів. Цю думку підтверджують окремі, напрочуд гарні зразки брокарівських сорочок. **О — 7003** (Городнянський р-н, с. Макишин)

Дещо відмінним від брокарівського можна вважати тип сорочки, де поєднуються композиційно брокар і геометричний мотив. Якщо це зроблено зі смаком і талановито, то й таке поєднання різностильових, еkleктичних орнаментів може давати довершені, художньо досконалі твори.

На Центральній Україні всюди прегарно оздоблювались поділки. Та й у цьому Чернігівщина, здається, неперевершена і може приємно подивувати. Тут ми можемо побачити, як вишивалися, мережилися і найрізноманітнішими способами зубцювалися поділки. А зубці — і плетені голкою, і гачком, і викладені з краму, а потім підшиті до низу сорочки, і мережані числою та безчисною техніками. **НД — 11080** (Корюківський р-н, с. Перемоб)

НД — 11093 (Ріпкинський р-н, с. Листвен). З початку століття, коли домоткане полотно стали замінювати фабричним, поширилася мода на великі зубці, вишиті технікою “рішельє”. Такі сорочки і вишивалися, як правило, за новою модою: червоно-чорним муліне гладьовим швом по-мальованому або хрестиком у стилі “брокар”. Поступово і додільні сорочки були замінені на короткі, які гут називалися “станок”, “чехлик”, “куцик”, “грудка”. Наприкінці 20-х — початку 30-х років з’явився короткий рукав, призбираний вище ліктя на резинку. Разом з ним помінялася і назва. Змінившись у крої і ніби схуднувши, недавній станок у 50-60-х роках вже став вишитою блузою.

Мала Чернігівщина і свої місцеві характерні орнаменти та стібки, які дістали назви за їхньою локалізацією. Наприклад, “чернігівські човники” — це горизонтально видовжені ромбики, вишиті технікою набирування, яка тут була однією з найбільш уживаних. Той же візерунок “чернігівська берізка”, який шився лічильною гладдю (лиштвою). І своєрідно виконувана мережка, яка дістала назву “чернігівська розшивка”. Хрестиковий шов ретязь тут називали по-своєму — “лозовий хрест”.

Відома була також на Чернігівщині назва лічильної гладі — “коханська гладь”. Її нам довелося почути від 83-річної Домахи Денисенко із села Заворичі (нині Броварський р-н Київщини) років десять тому. Вона так називала густий зірчастий візерунок, вишитий козою гладдю. Пояснити, чому саме так називається цей узор, вона не могла. Та згодом я точула ще раз цю ж назву вже від викладачки художнього вишивання Грицівського училища декоративно-прикладних ремесел, що на Хмельниччині. Вона теж так назвала густу козу гладь. Можна припустити, що ця назва могла бути відома колись і на далекому від

Броварщини Поділлі, а можливо, і по всій Україні, та поступово вийшла з мовного ужитку, як це часто буває.

О — 6476 (Полтавська обл., Хорольський р-н, с. Староаврамівка). Цікавим і нині досить рідкісним був на Чернігівщині та Полтавщині ще один тип вишивального стібка, на який звертає увагу і етнограф Пелагея Литвинова, називаючи його “кружевнымь”. Справді, він схожий на мереживо, а точніше, на гіпюр, що в перекладі з французької означає вид мережива з випуклим візерунком. Візуально якоюсь мірою він справді нагадує мережку, проте не технікою виконання, адже вишивається по тканині, а не мережитья по витягнутих нитках поткання. У фондах Музею є чотири таких зразки.

Музейна збірка налічує понад тисячу сорочок колишньої Полтавської губернії, яка територіально була значно більшою, ніж сучасна область, бо її адміністративні межі частково охоплювали ще й сучасні райони Київської області (Баришівський, Бориспільський, Згурівський, Переяслав-Хмельницький та Яготинський), Черкаської (Гельмязівський, Драбівський, Золотоніський, Чернобаївський), Сумської (Роменський, Липоводолинський) та південно-східні райони Чернігівської області (Варвинський, Ічнянський, Прилуцький, Срібнянський, Талалаївський). Усі вони також належать до наддніпрянського лівобережного типу, описаного вище.

Загалом, сорочки Полтавщини можна охарактеризувати як легкі, тонкі та прозорі, з геометричними орнаментами, різноманітними за композицією і витончено шляхетними за виконанням.

Більш архаїчні узори — це геометричні орнаменти різних композицій. Безумовно, первісно вони мали символічний зміст, який з віками втратився, і науковці вивчають його і сьогодні, намагаючись розшифрувати.

На полтавській сорочці такі орнаменти дуже різноманітні. Це — розетки, зірки, ромби (книші), безконечники (гаки), хрести, кружальця, маленькі ромбики (бубонки), зубчики, човники, шашечки, віконця, хатки, вітрячки, кільця, клинці, крокви та інші. Зооморфні: метелики, джмелі, мухи, павуки, раки, п’явущники, вужики, коники, годубки, павичі, качечки та ін. Серед них зустрічаються назви

ледь угадуваних основних зооморфних органів. Наприклад, клешні, лапки, крильця, вусики, баранячі ріжки, ластів'ячі хвости, волове око, заячі вушка, гусячі лапки, курячий брід та ін.

Переважали в досліджуваній період рослинно-геометричні мотиви, а саме: дерево (ламане дерево), в'юнка (ламана) гілка, берізка, гільце, вазон, колосок, хміль, калина, виноград, вишеньки (черешеньки), сливки, яблучка, грушки, полуниці, порічки, терен, шовковиці, перчики, огірки, жолуді, реп'яшок, шишечка, овес, пшеничка, гречечка, мак, кленова квітка, яблуневий цвіт, березові бруньки, гарбузове, вербове, дубове листя, сосонка, петрушечка, кропива, гвоздика, кручені паничі, тюльпани, дзвоники та ін. Як і скрізь, досить популярними були брокарівські мотиви.

На Полтавщині, сформувалися й усталилися протягом віків своєрідні осередки вишивання в Гадяцькому, Зіньківському, Миргородському, Великобагачанському районах. Тут і нині існує відоме далеко за межами України Решетилівське училище художнього вишивання, де кращі народні майстрині передають молоді секрети мистецтва. З огляду на наявний у фондах матеріал, спробуємо виділити кілька типів полтавських сорочок.

Переважна більшість із них — це класичні українські сорочки, шиті білим по білому. Такими білошитими є миргородські і хорольські сорочки, які вирізняються своїми дрібненькими й густими узорами по всьому рукаву, вишитому лиштвою. Шиті білим по білому з розкішними широкими рукавами сорочки з Великої Багачки. Недарма, мабуть, як і прізвища роду, давалися назви поселенням — селам чи хуторам. Тут, і справді, жили, видать, багачки. Це засвідчують їхні сорочки: переважно додільні і тонкі, з широкими рукавами з пишними мережками, вирізуванням, виколуванням. Цей вишуканий ажур часто закомпонований вертикалями.

О-191 (Великобагачанський р-н, с. Якимове). Ця сорочка — один з кращих зразків народного вишивального мистецтва. Рукав середньої ширини, в одну пілку, з ластовицею. Він увесь — від уставки до чохла — усипаний зеркатими солов'їними вічками. Композиція — класичний рівнобедрений ромб, заповнений крупними краплинами-зернами. Це — стародавній символ засіяної плодючої ниви.

Полик вишитий дрібнішими ромбами технікою "курячий брід". Довгий рукав викінчений складочками, зібраними посередині вузьким манжетом.

Виріз шиї також художньо досконалий. Порівняно з традиційними, він децю глибший, з трішечки заокругленими кутами. Уся сорочка — від м'якого та рівного, ледь сіруватого полотна до останнього стібка на ній — промовисто свідчить про шляхетність її власниці.

О-5484 (Великобагачанський р-н, с. Остап'є). По білому рукаву плавно спадає хвиляста лінія. Паралельно з цією чорною лінією, що виконана хрестиковою технікою, іде така ж хвиляста лінія з рівнораменних хрестиків, але виконана вже іншою технікою — вирізуванням. На уставковій лишті вишита геометрична композиція з ромбів, обрамлена вузькою смужкою верхоплута. На нашу думку, вишивальниця була справжнім художником від Бога. Не знаючи, не вивчаючи законів гармонії і художніх прийомів, вона створила мистецьку річ, яка викликає захоплення і подив. Тут усе художньо довершене: і композиція, і колір, і техніка.

Своєрідними і показними завдяки кольору є гадяцькі сорочки. Вони вирізняються з-поміж інших полтавських сорочок насиченим, переважно синім кольором вишивки. Звичайно, сорочки Гадяцького регіону не винятково всі сині, фарбовані цвітом очерету (куницями) чи бузиною. Багато серед них і просто білих, і білих з чорним, а ще більше коричневих, фарбованих дубовою корою чи вільхою. Це залежить від традицій окремих сіл. Наприклад, у селі Соснівка вишивали переважно синім, а у селі Плішивець, крім синього, було багато чорно-білих і коричневих барв. Вражаюча кількість різних технік і густих геометричних орнаментів, гармонійно поєднаних між собою, створюють багатючі, художньо довершені композиції.

О — 1922 (Полтавська обл., Гадяцький р-н, с. Соснівка). На уставці — геометричний орнамент із ромбів, обрамлений рядом "вітрячків". Рукав посередині зібраний пухликами, а по ньому у два ряди розкидана в шаховому порядку розкішна "кленова квітка". Обшивка на шиї і чохолки оздоблені червоною кривулькою. На цій сорочці є цікава деталь. Вишивальниця залишила націдкам "авто-

граф", як це часом робили в давнину народні іконописці. Під пазушним розрізом вишитий напис: "ТЫГАНА". Імовірно, то просто позначка, так би мовити, особисте клеймо майстрині. Подібні позначки почасти трапляються на виробках: рік, ініціали або якийсь хрестик чи інший значок десь під пахвою чи в складочці.

Такими ж високохудожніми є й зінківські вишивки, в яких переважають насичені композиції, найчастіше рослинно-геометричних мотивів: хміль, ламана гілка (дерево), кленова квітка, терен, колосок, стручок та ін. Кольорова палітра блакитно-сіра або бежево-коричнева, часто поєднана між собою. Подібне поєднання кольорів можна зустріти в давньоруських мистецьких творах.

О — 3989 (Полтавська обл., Зінківський р-н, с. Дейкалівка). Кольори тут дещо відмінні від багатьох інших сорочок: світлі відтінки бузково-синього і темніші золотисто-брунатного. Рукав вишитий суцвіттям хмелю і колосками технікою вишивання лиштви і вирізування.

Північно-західна частина колишньої Полтавської губернії (територія нинішніх Прилуцького, Срібнянського, Варвинського, Талалаївського, Ічнянського районів Чернігівщини) не має якихось помітних, яскравих особливостей ні в крої, ні в оздобленні, які вирізняли б їх із загального полтавського колориту.

Е — 204 (Чернігівська обл., Ічнянський р-н, с. Хаєнки). Сорочка додільна, шита біллю, багата техніками вишивання, полотном ляне, тонке. За нашими підрахунками, тут поєднуються шість способів оздоблення: мережка двох видів — прутик і настил або "полотенця"; рахункова гладь; хрестик ретязевий; вирізування і "курячий брід". Орнамент — ламане дерево, вишите вербовою лиштвою.

Сорочка має цікаву історію. Її ткала і вишивала кріпачка на прізвище Коваль (1820 р. н.). Після смерті майстрині сорочка дісталася у спадок її дочці Ганні Коваль (1843 р. н.). А та вже в 90-річному віці віддала її за шматок хліба у голодному 33-ому році Ганні Семенівні Петриненко (1900 р. н.). І вже ця, третя власниця, в 1970 році подарувала сорочку Музеєві.

О — 5441 (Сумська обл., Роменський р-н, с. Зарудня). Крій типовий: додільна, викот круглий до вузенької обшивки, уставкова. Ру-

кав з'єднується з уставкою звичайним вистіговим швом рівненько, без пухликів. На уставці вишито піворнамента. У верхній частині рукава — широка смуга (5 см) геометричного орнаменту у крупні ромби. Їхні грані виведені стібком довбанки. А всередині вся його площина поділена на чотири рівні частини — віконця. Вони утворені стібками виколування і настилом (лиштвою). Поділ прикрашений мережаним геометричним візерунком у вигляді мотовильця. Полотно конопляно-ляне, тонке і м'яке, "дванадцятка".

О — 6544 (Черкаська обл., Золотоніський р-н, с. Чапаївка). Сорочка додільна, рукав довгий, шириною у півтори півки. Полик рукава — на ширину півки. Рукав призбираний пухлями у два ряди і розшитий повздовжніми смужками у тринадцять рядів химерних зооморфних фігурок, які перемежуються групами по три тоненькі вертикальні лінії. У подолі — рослинно-геометризована в'юнка гілка. Орнамент виконано простим хрестиком у червоно-чорному кольорах, а білі розмежувальні лінії — білим ретязевим хрестом.

О — 3676 (Полтавська обл., Лубенський р-н, с. Солониця). Сорочки Лубенщини оздоблені порівняно скромно. Неширока смуга вишивки чи мережки по низу уставки, комірець-обшивка теж обов'язково прикрашені. Рукав прикріплений до уставки пухликами в 1-3 ряди посередині, а далі до країв пришитий вистіговим швом. І обов'язково ззаду на спині біля рукавів характерні для Лубенського повіту вишивані трикутнички. Поділки теж або вишиті лиштвою чи вирізуванням, або промережані.

НД-2860 (Київська обл., Переяслав-Хмельницький р-н, с. Єрківці) Сорочка додільна, рукав посередині зібраний у пухлі і пришитий до плічка звичайним вистіговим швом. Плічко оздоблене смугою ромбів із широкими гранями. Ребра ромбів продовжені за точку перетину, утворюючи по кутах різьки. Цей орнаментальний мотив обрамлений ще двома вузенькими смужками — рівною і хвилястою.

На рукаві — геометричний орнамент складної композиції. Він увесь — від плічка і майже до низу — густо зашитий великими ромбами по п'ять у кожному з двох поперечних рядів, розміщених точно один над одним і розділених повздовжніми тоненькими лініями. На кожній із цих вертикалей ніби нани-

зані кругленькі горошинки. В середині кожного ромба — хрест, на поперечині якого насаджені чотири- і восьмипроменеві зірочки, а вздовж ребер розміщені ажурні колоски. Вишивка виконана техніками настилування (лиштви) і виколювання (солов'їні вічка), а також простим хрестиком. Колір нитки зеленувато-брунатний, рослинного фарбування.

...На одній з полтавських сорочок внизу, біля пазушного вирізу вишита дата — 1924. Тоді люди ще пряли, ткали й вишивали. Збиралися на вечорниці, де і працювали, і співали, і спілкувалися. А вже за кілька років наступив історичний період довжиною у три людських покоління, — період руйнації всього національного, окремішнього, індивідуального.

Така державна політика незабаром позначилася і на народному побуті, і на одязі. Сорокові, воєнні, роки випали з контексту розвитку народної культури. У музейній колекції народного одягу є лише кілька одиниць цього періоду. Це зрозуміло: війна, розруха, відбудова. Але так тривало ще добрий десяток років. І тільки у шістдесяті з'явилися перші ознаки відродження загального інтересу до народної творчості. Та він був узятий під ідеологічний контроль КПРС, заформалізувався і став офіційно-шаблонним. З нього був вихолощений отой живий творчий дух, яким насажена кожна народна сорочка в музейній колекції.

Як відомо, українські рушники знані етнографами усїєї Європи. Вони виставлялися у Парижі, Лондоні, Осаці, Лос-Анджелесі, де

здобували високі нагороди. А от сорочки такої слави не мають. Хоч саме в сорочці українська народна вишивка, на нашу думку, досягла свого найвищого розквіту. Отже, наше завдання полягає в тому, щоб вивчати ці витвори мистецтва, відкривати людям і зовнішню красу, і високий духовний зміст. Адже вони того варті!

БІБЛІОГРАФІЯ

1. "Южно-русский народный орнамент". Черниговская губ.; выпуск 1-й. (Глуховский уезд. Узоры вышивания, тканья и рисования) Собрала и составила П. Я. Литвинова. — Харьков, 1878 г.
2. "Южно-русский народный орнамент". Черниговская губ.; выпуск 2-й. (Уезды: Конотопский, Кролевецкий, Новгород-Сыверский и Стародубский). Собрала и составила П. Я. Литвинова. — Харьков, 1902 г.
3. "Описание Черниговской губернии", сост. по поручению Губернского Земства членом Императорского Русского географического общества А. А. Русовым; тип. Губернского Земства, 1899 г.
4. Білецька В. Українські сорочки, їх типи, еволюція і орнаментация // Матеріали до етнографії й антропології, т. XXI-XXII, ч. 1. — Львів, 1929.
5. Матейко К. Український народний одяг. Етнографічний словник. — К., 1977.
6. Кара-Васильєва Т. Українська вишивка. Альбом. — К., 1993.
7. Кулинич-Стахурська О. Мистецтво української вишивки. Техніка і технологія. — Львів, 1996.
8. Николаева Т. Украинская народная одежда. Среднее Поднепровье. — К., 1987.
9. Головацький Я. Подорож по Галицькій та Угорській Русі... // Подорожі в Українські Карпати. — Львів, 1993.

Ukraine is well-known in Europe by its art of song, dance and folk crafts. But Ukrainian traditional embroidered shirt is considered to be the most typical national symbol. The goal of professionals engaged in the fields of culture, education and science is to preserve, study and develop the original art of embroidery.

In this paper the author gives a brief review of the main types of embroidered shirts and ways of decoration used during last two centuries on the territories of Hetmanate - historical area in the left-bank Ukraine.